

تاریخ بیهقی

انواع نامه‌ها در

کبری نصیری عمران
دبیر دبیرستان فرزندگان بابل-کارشناس ارشد ادبیات

اشاره

در این مقاله کوتاه انواع نامه‌هایی که در عصر غزنویان و دیوان رسالت بوده و در تاریخ بیهقی بدان‌ها اشاره شده مطرح و توضیح داده شده است.

کلیدواژه‌ها: بیهقی، انواع نامه‌ها، دیوان رسالت

کتاب تاریخ بیهقی

در آغاز تاریخ ناصری خوانده می‌شده است. به دو احتمال «نخست به اعتبار لقب سپکتگین که ناصرالدین است و این کتاب تاریخ خاندان و فرزندان و فرزندزادگان وی بود، و دیگر لقب سلطان مسعود ناصرالدین الله بوده است. نام‌های دیگر آن، تاریخ آل ناصر، تاریخ آل سپکتگین، جامع‌التواریخ فی تاریخ سپکتگین، نام دیگرش تاریخ مسعودی که تنها رویدادهای دوره پادشاهی مسعود را در بر دارد.

رسالت

دیوانی که مکاتبات دولتی در آنجا انجام می‌گرفته و با اختلافات دیوان رسالت، دیوان رسائل، دیوان انشا، دیوان طغراء، دیوان انشا و رسالت نامیده شده است. ابوالفضل بیهقی در تاریخ خود از این دیوان رسالت نام می‌برد. در دوره سلجوقی دیوان رسالت یا دیوان انشا و دیوان طغراء نامیده می‌شده است. لفظ اخیر یعنی طغراء کلمه‌ای ترکی و ظاهراً در عهد سلاطین بزرگ در میان اهل دیوان مستعمل شده است و غرض از آن، خطی قوسی سلطان

اصطلاحات متفرقه دیوان رسالت:

املا: اخبار مهمی که به وسیله افراد و به گونه شفاهی به دیوان می‌رسید، املا می‌شد؛ یعنی آن را تقریر می‌کردند و یکی از دبیران، مطالب را می‌نوشت و آن گاه به اطلاع سلطان می‌رسید.

بیاض: پاک‌نویس در مقابل سواد (پیش‌نویس)، **تذکره:** یادداشت، **خط:** نوشته و سند

تعلیق: یادداشت (تعلیق کردن): یادداشت کردن، **جواز:** چک مسافران که از سلطان گیرند تا کسی معترض آن‌ها در راه نشوند. **توقیع:** امضا (توقیع کردن): صحه گذاشتن، یا نوشتن اسم خود یا مهر زدن، دست‌خط سلطان در بالا یا زیر پشت نامه‌ها/توقیع محمود سبکتگین: والله هو المحمود/توقیع محمد بن محمود: توکلت علی الله/توقیع ابراهیم بن مسعود: بالله الکریم یثق ابراهیم/توقیع مسعود بن ابراهیم: سعد بالله مسعود/توقیع ارسلان بن مسعود ثانی: بالله المنان یثق ارسلان/بهرام شاه بن مسعود: اعتصم بالله بهرام شاه/

منابع

۱. انوری، حسن؛ اصطلاحات دیوانی عصر غزنوی، انتشارات امیرکبیر علمی، ۱۳۸۷.
۲. بیهقی، ابوالفضل؛ تاریخ بیهقی به کوشش خطیب رهبر، چاپ فیاض، انتشارات ناشر، ۱۳۸۱.
۳. روان‌پور، ترکس؛ برگزیده تاریخ بیهقی، نشر قطره، چاپ یازدهم، ۱۳۸۸.
۴. حسینی کازرونی، سید احمد؛ فرهنگ تاریخ بیهقی، انتشارات زوار، چاپ اول، ۱۳۸۴.

و بسم‌الله به وضعی خاص می‌کشیدند و کسی را مأمور کشیدن این خط قوسی بود به عربی طغرایبی و به فارسی طغراکش می‌خواند. (انوری، ۱۳۸۷)

انواع نامه‌های معمول رسالت غزنویان

توقیعی: نامه‌ای بوده است که به تأیید و پذیرش و امضای سلطان می‌رسیده و دارای مهر و نشان سلطان بوده است.

رسالت: نامه، رقعہ: رقعہ (رقعه) نامه کوچک و خرد و کوتاه.

گشادنامه: نامه سر گشاده مانند فرمان و منشوری که مأموریت کسی در آن می‌نوشته‌اند.

ملطفه: (ملاحظه): نامه‌ای کوچک حاوی مطالب مختصر مهم.

منشور: (جمع: مناشیر) نامه‌های دیوانی سر گشاده‌ای که معمولاً سلطان فرمان نوشتن آن‌ها را می‌داده است. سواد (پیش‌نویس) آن را دبیری بزرگ یا صاحب دیوان رسالت تهیه می‌کرده و سپس به وسیله یکی از دبیران بیاض می‌شده و آنگاه به توقیع می‌رسیده است.

منشور توقیعی: نامه‌ای سر گشاده‌ای که به توقیع سلطان می‌رسیده است.

نامه عنایتی: توصیه نامه. (حسینی کازرولی، ۱۳۸۴: ۸۱ و ۸۲)

نامه مطالبی: نامه‌ای که از سوی حکومت به عاملان و کارگزاران برای رسیدگی به شکایت کسی می‌فرستاده‌اند.